

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG

1201

.N24

Nash Jezik.
НАШ ЈЕЗИК

XXVII/1—2

UNIV. OF TORONTO

AUG 28 1987

БЕОГРАД

1986.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVII (нова серија)

Св. 1—2 (1986)

САДРЖАЈ

Усмјеравање језичког описа — од граматике до комуникацијске компетенције (ТАТЈАНА БАТИСТИЋ)	3
Употреба инфинитива у језику А. Шеное, М. Глишића, З. Мајдака и Д. Ненадића (ВЛАДО БУКАНОВИЋ)	38
О једном синтаксичком и семантичком моделу сложених реченица са каузалном клаузом која се уводи везником што (КСЕНИЈА МИЛОШЕВИЋ)	67
Прилог проучавању варијабилних именичких облика генитива множине (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	72
Појаве недеклинирања географских имена у синтагми са номенклатурним термином (БОГОЉУВ СТАНКОВИЋ)	77
Из терминологије и лексике	
Примери фонетске и творбене адаптације старије књижевне лексике у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ)	90
Из наше дијалектолошке проблематике (о неким класификационим терминима) (АСИМ ПЕЦО)	93
Спорни везник с обзиром да (МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ)	101
О облицима <i>видилац/вид(ј)елац</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	114
Дискусија и дописи	
Око алтернативне употребе двају облика у другом делу сложеног фтура (ВИДА СТЕВАНОВИЋ)	118
Око сата и часа (МИРОСЛАВ КРАВАР)	125
Још о часу и сату (писмо једног читаоца) (инж. ТОМИСЛАВ ИЛИЋ)	130

ПОЈАВЕ НЕДЕКЛИНИРАЊА ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА У СИНТАГМИ СА НОМЕНКЛАТУРНИМ ТЕРМИНОМ

1. Према књижевнојезичкој норми савременог српскохрватског језика све именице, без обзира на гласовни састав и порекло, имају облике деklinације. Ово правило је опште, тако да се у српскохрватском мењају по падежима и географска имена страног порекла, и то не само она која се завршавају на сугласник или самогласник *-а* већ и имена на самогласнике *-о*, *-и*, *-у*, *-е*, исп.: Билбао, Билбаа, Билбау; Хелсинки, Хелсинкија, Хелсинкију; Перу, Перуа, Перуу; Чиле, Чилеа, Чилеу.¹

2. Констатована универзална морфолошка карактеристика стандардног српскохрватског језика не мора увек бити реализована на синтаксичком плану. Неки случајеви недеklinирања, тј. употребе именица у неконгруираном номинативном облику описани су у граматичкој литератури. Што се тиче географских имена, евидентиран је случај њихове употребе искључиво у облику номинатива кад се нађу уз називе административних јединица (општина, срез, котар), на пример: У овим школама *општине Врачар*.²

3. Међутим, у савременој језичкој пракси појаве недеklinирања именица заступљене су знатно шире него што се описују у нашим граматикама. Да овде поменемо само најизразитије случајеви: (1) презимена уз именицу женског рода, исп.: другарица *Петровић*, од другарице *Петровић*; (2) имена, презимена, називи клубова, екипа и сл. кад се јављају у сажетој вези и означавају партнере у игри, исп.: меч *Карпов — Каспаров* (сажето од: *меч између Карпова и Каспарова*), у мечу *Карпов — Каспаров*; утакмица „*Партизан*“ — „*Хајдук*“, са утак-

¹ В.: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*. Увод. Фонетика. Морфологија. Београд 1964, стр. 205—206.

² В.: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*. II Синтакса. Београд 1969, стр. 161.

мице „Партизан“ — „Хајдук“; (3) сажете везе географских имена за означавање крајњих тачака, исп.: аутопут Београд — Загреб (сажето од: *аутопут између Београда и Загреба/од Београда до Загреба*), аутопутем Београд — Загреб; (4) условни називи објеката, исп.: хотел „Москва“, у хотелу „Москва“.

4. Сем побројаних случајева, где се имена, презимена и називи употребљавају по правилу само у номинативном облику, срећу се и бројни случајеви алтернативне употребе у неконтролираном номинативном облику или у облику одговарајућег зависног падежа. Ова појава је најизразитије заступљена у синтагмама састављеним од номенклатурног географског термина и конкретног географског имена, исп.: председник Републике *Кипар//Капра*; у селу *Добановци//Добановцима*.

5. Да би се утврдила адекватна књижевнојезичка норма у условима поменутих алтернативне употребе географских имена у недеклинираном и деклинираном облику, неопходно је испитати у каквом односу стоје лингвистички, екстралингвистички и стилистички фактори са деклинирањем односно недеклинирањем географских имена. За такво испитивање био би неопходан обиман и стилистички разноводан корпус текстова као и примена строгих статистичких метода. Ми смо, међутим, приступили овој материји без кодификаторских амбиција, већ само са жељом да скренемо пажњу на појаву која је до сада имала мало места у науци о српскохрватском језику, па смо испитивање обавили на ексцерпираној грађи из релативно ограниченог броја текстова³ и апроксимативном статистичком рачуницом.

Наш статистички приступ има апроксимативни карактер пре свега зато што је заснован само на ексцерпираним примерима из првог тома *Мале енциклопедије ПРОСВЕТА*. Могуће је уз то да ни из овог извора нису сви примери евидентирани, али се та претпостављена могућност односи једнако на обе алтернативе, те се утврђени статистички односи између деклиниране и недеклиниране употребе географских имена могу сматрати реалним.

6. Предмет нашег проучавања био је широк круг синтагми у којима индивидуалну позицију заузимају номенклатурни географски термини као што су: *општина, срез, котар, округ, об-*

³ Грађа је ексцерпирана из следећих извора:

МЕР — *Мала енциклопедија ПРОСВЕТА*, т. I—III, 3. изд., Београд 1978.

П. — *Дневни лист Политика* за 1985. годину.

Сек. — *Исидора Секулић, Писма из Норвешке* (Сабрана дела, књ. I), Београд 1977.

Љуб. — *Никола Љубичић, Ужички народноослободилачки партизански одред „Димитрије Туцовић“*, Београд 1979.

Вас. — *А. М. Василевски, Моје животно дело*, Београд 1980. (Превео с руског: Божидар Милосављевић).

ласт, провинција, земља, кантон, грофовија, покрајина, држава, кнежевина, краљевина, република; острво, полуострво; планина, брдо, вис, кланац, висораван, вулкан; река, језеро; град, село, варошица, предграђе, насеље, засеок, место и сл. Понашање географских имена уз побројане номенклатурне географске термине веома је различито и креће се од скоро искључиве употребе у недеклинираном облику до доминантне употребе у деклинираним облику.

7. Скоро искључива употреба недеклинираног облика заступљена је (како смо на основу досадашњих граматичких описа то већ напред истакли, в. т. 2) у синтагмама са терминима ОПШТИНА,⁴ СРЕЗ, КОТАР. Могли бисмо додати овој констатацији да се у савременом српскохрватском језику тако понашају географска имена и уз све друге термине који означавају административне јединице као што су: округ, област, провинција, земља, кантон, грофовија, исп.: Главни град Вашингтон . . у Савезном округу Колумбија (МЕП, III, 210); Расни четвороножац је прескочио берлински зид у округу Рајнхендорф (II., 25. II); Адана, град у Турској . . . главно место области Сејхан (МЕП, I, 18); Баја Маре, главни град области Марамуреш (МЕП, I, 137); Легенда се родила у једном од малих села у пространој области Сохаг (II., 18. II); У Чангшију, главном граду провинције Хунан догодио се случај (II., 14. II); Диселдорф, главни град земље Северна Рајна — Вестфалија (МЕП, I, 519); Арау, главни град швајцарског кантона Арау (МЕП, I, 89); Јорк, град у грофовији Јоркшир (МЕП, I, 787).

8. Уз термин ПОКРАЈИНА географска имена страног порекла најчешће се употребљавају недеклинирано,⁵ исп.: Групација „Оливети“ настала је . . . у покрајини Пијемонт (II., 18. II); Дака . . . главни град Бангладеша . . . Био главни град могулске покрајине Источни Бенгал (МЕП, I, 467); Винпигет, главни град покрајине Манитоба (МЕП, I, 345); Јенан, град у покрајини Шенси (МЕП, I, 774).

Само имена на -ија по правилу ће бити употребљена у деклинираним облику, исп.: Вајмар, главни град покрајине Тирин-

⁴ Није, међутим немогућа ни употреба у деклинираним облику. То је нарочито случај ако је номенклатурни термин у множини, исп.: Изванредним радним резултатима дат је велики допринос бржем санирању последица земљотреса у поткопаоничким општинама Брусу и Куршумлији (II., 29. IX); Протекле недеље . . . организована група . . . порушила је . . . станове сточара са територија општина Пећи, Дечана и Ваковице (II., 24. V).

⁵ Статистички однос недеклинираних и деклинираних страних географских имена уз термин покрајина је: 17 примера или 89,47% са недеклинираним и 2 примера или 10,53% са деклинираним именом.

зије (МЕП, I, 289); Бари, сада главно место покрајине Апулије (МЕП, I, 157).

О употреби изворних географских имена (Војводина, Косово) уз термин покрајина може се констатовати да се Војводина употребљава увек у деклинираном облику, док се Косово претежно употребљава у деклинираном, али се може срести и у недеклинираном облику; исп.: У Покрајини Косово откуп пшенице још није завршен (II., 22. VIII); Ајвалија, место и рудник оловно-цинкане и сребрне руде у САП Косово (МЕП, I, 28); Основни смисао ове иницијативе је ... да се тиме допринесе и бржем развоју САП Косово (II., 30. III).

9. За синтагме састављене од номенклатурног термина ДР-ЖАВА и географског имена карактеристично је варирање употребе имена у недеклинираном и деклинираном облику.⁶ Начин употребе у великој мери је детерминисан граматичким родом географског имена, исп.: Чандигар ... као главни град савезне државе Панџаб од 1966. и привремено, од 1966—75. државе Харјане (МЕП, III, 651).

По правилу се деклинирано употребљавају имена држава на -а, исп.: Демоин, главни и највећи град савезне државе Ајове (МЕП, I, 493); Амазонас, покрајина у јужноамеричкој држави Колумбији (МЕП, I, 55); Бомбај, главни град новообразоване индијске државе Матараштре (МЕП, I, 225); Алабама, река у САД која највећим делом протиче кроз савезну државу Алабаму (МЕП, I, 35); Батон Руж, главни град у држави Лујзијани (МЕП, I, 163).

Имена држава са осталим завршецима најчешће се неће деклинирати, исп.: Акрон, град у држави Охајо (МЕП, I, 32); Буџумбура, главни град и пристаниште државе Бурунди (МЕП, I, 283); Анаполис, главни град и лука савезне државе Мериленд (МЕП, I, 65); Бафело, град у савезној држави Њујорк (МЕП, I, 164); Банкок, главни град државе Тајланд (МЕП, I, 152); Барејли, град у држави Утар Прадеш (МЕП, I, 156).

Није, међутим, искључена ни могућност употребе имена држава на -а у недеклинираном облику (нарочито ако су од две речи), као ни употребе осталих имена у деклинираном облику, исп.: Уполу, острво вулканског порекла у саставу независне државе Западна Самоа (МЕП, III, 462); Асансол, град у Индији, у држави Западном Бенгалу (МЕП, I, 102); Вајт Ривер, притока Мисисипија у држави Арканзасу (МЕП, I, 290).

⁶ Статистички однос између имена држава употребљених у недеклинираном и оних која су употребљена у деклинираном облику је: 34 примера или 62,96% недеклинираних и 20 примера или 37,04% деклинираних.

10. Уз термине **КНЕЖЕВИНА**, **КРАЉЕВИНА** географска имена се употребљавају на оба начина, у зависности од својих морфолошких одлика.

Деклинирање се остварује како онда кад се номенклатурни термин и географско име подударују у граматичком роду тако и у условима различитих родова, исп.: Вилана, престоница Велике Кнежевине Литваније (МЕП, I, 285); Јуче је у Београду потписан споразум између Савезног извршног већа и владе Краљевине Данске (П., 22. II); ... примио је јуче у посету амбасадора Краљевине Тајландна (П., 2. III).

Ако је географско име граматичког мушког рода, није искључена могућност његове употребе у недеклинираним облику, исп.: Вадуц, главни град Кнежевине Лихтенштајн (МЕП, I, 285).

11. Уз номенклатурни термин **РЕПУБЛИКА** географска имена се јављају у недеклинираним и деклинираним облику у зависности од морфолошких својстава, творбене структуре и сфере употребе.⁷

Имена југословенских република као и сва имена других република од једне речи на **-а** употребљавају се у деклинираним облику, исп.: ... између Руске федерације и СР Србије и СР Црне Горе (П., 28. II); ... примио је јуче амбасадора Народне Републике Пољске (П., 28. II); Доња Аустрија, савезна земља у Републици Аустрији (МЕП, I, 532); Гватемала, главни град Републике Гватемале (МЕП, I, 399).

Имена од две речи употребљавају се у недеклинираним облику, исп.: Бандаранаике Сиримава, политичар Републике Шри Ланка (МЕП, I, 150); Бисау, главни град западноафричке републике Гвинеја-Бисау (МЕП, I, 203); Аден, највећи град Републике Јужни Јемен (МЕП, I, 19).

Код имена на **-е**, **-и**, **-о**, **-у** обичнија је употреба у недеклинираним облику, исп.: Сантјаго де Чиле, главни град, средиште политичког, културног и привредног живота републике Чиле (МЕП, III, 151); ... председнику Републике Мали Муси Траореу упутио телеграм са изразима најдубљег саучешћа (П., 27. II); ... примио је у опросташњу посету амбасадора Народне Републике Конго (П., 15. II);⁸ Лима, главни град јужноамеричке републике Перу (МЕП, II, 407).

Имена република на сугласник чешће се употребљавају у деклинираним облику, али у официјелним саопштењима и но-

⁷ Статистички однос је следећи: 7 примера или 29% са недеклинираним и 17 примера или 71% са деклинираним именом републике.

⁸ У телекс вестима на истој страни „Политике“ наизменично се смењују недеклинирани и деклинирани облици: амбасадор Народне Републике Конго//Конга//Конго (П., 15. II, стр. 4).

визовским вестима једнако је заступљена и употреба у недеклинираном облику, па се на страницама дневних листова може срести истовремено и један и други поступак исп.: Председник Републике Кипра Спирос Киптријану посетио је данас Крагујевац (П., 13. II) // Председник Републике Кипар Спирос Киптријану синоћ је свечано промовисан за почасног доктора наука Универзитета у Београду (П., 13. II); Он ће ... присуствовати увођењу у дужност новоизабраног председника Источне Републике Уругваја (П., 27. II) // ... упутио је новоизабраном председнику Источне Републике Уругвај (П., 1. III).

12. Са номенклатурним терминима **ОСТРВО**, **ПОЛУОСТРВО** географска имена се не деклинирају или деклинирају у зависности од гласовне структуре, порекла и од тога да ли означавају већи и познати или мањи и непознати географски објекат.⁹

Имена југословенских острва и полуострва по правилу се употребљавају у деклинираном облику, а такође и имена свих осталих великих и познатијих острва и полуострва, исп.: Брачки канал ... између копна и острва Брача (МЕП, I, 249); Стари Град, град, лука, рибарско и туристичко место на острву Хвару (МЕП, III, 304);¹⁰ Валета, главни град и пристаниште на острву Малти (МЕП, I, 292); Бандунг, град на острву Јави (МЕП, I, 150); Јакљан ... југоисточно од полуострва Пељешца (МЕП, I, 750); Брионска острва ... југоисточно од полуострва Истре (МЕП, I, 254); Бело море ... између полуострва Коле и Канина (МЕП, I, 176); Декан, висораван вулканског порекла на полуострву Индији (МЕП, I, 487).

У недеклинираном облику се употребљавају мање позната имена острва и полуострва ван територије Југославије и нарочито ако су састављена од две речи или се завршавају на -и, -о, -у или групу сугласника, исп.: Бруклин, део града Њујорка на острву Лонг Ајленд (МЕП, I, 263); Иријан, индонезанска провинција ... на острву Нова Гвинеја (МЕП, I, 726); Доминиканска Република, република на острву Хаити (МЕП, I, 530); Дајаки, староседеоци у унутрошњости острва Борнео (Калимантан) (МЕП, I, 466); Јавата, град у северном делу јапанског острва Кјушу (МЕП, I, 746); Код острва Лопн почиње Финмарка (Сек., 340); Доста велики путнички брод зауставља се прво код острва Торгатн (Сек., 322); ... држава у САД, на источном делу полуострва

⁹ Статистички однос је следећи: 17 примера или 25,37% са недеклинираним и 50 примера или 74,63% са деклинираним именима острва и полуострва.

¹⁰ Наћен је и један пример недеклинирања имена Хвар, исп.: Јелса, морско купалиште и летовалиште на северној обали острва Хвар (МЕП, I, 773).

Делавер (МЕП, I, 488); ... који су дејствовали на острвима Монзундског архипелага и полуострву Ханко (Вас., 225).

Констатоване околности у којима се реализује деклинирање или недеклинирање нису апсолутне, што је видљиво из чињенице да се једно исто име у истом извору употребљава на оба начина, исп.: *Гифу*, индустријски град на острву *Нипону* (МЕП, I, 415) // *Јокосука*, град и лука у Токијском заливу, на острву *Нипон* (МЕП, I, 785); *Лађа* се затим поново увлачи у сунд, сада у *Тромсесунд*, између острва *Квалеа* и континента (Сек., 335) // *Острвце* на којем је варошица, заклоњено брдима и са континента и са острва *Квале*, пуно је брезових шумица, а у лето и пашњака. (Сек., 335).

13. Уз термине **ПЛАНИНА** и остале који означавају објекте рељефа (*брдо*, *вис*, *кланц*, *висораван*, *вулкан* и сл.) знатно је заступљенија употреба имена у деклинiranом облику,¹¹ исп.: *Западна Морава* ... извире на планини *Голији* (МЕП, I, 648); По замисли, требало је да се та територија простира од сјеверних падина планине *Цера* до *Увца* на југу (*Јљуб.*, 102); *Елбрус*, највиши врх на планини *Кавказу* (МЕП, I, 586); *Вид* ... извире испод планине *Балкана* (МЕП, I, 332); *Гацко поље*, карсно поље у Хрватској, југозападно од планине *Мале Капеле* (МЕП, I, 397); *Габрово* ... у близини кланца *Шипке* (МЕП, I, 383).

Не би се могло тачно утврдити који фактори утичу на деклинiranу односно недеклинiranу употребу имена објеката рељефа, о чему сведочи и чињеница да се у истом извору једно исто име употребљава на оба начина, исп.: *Врњачка Бања* ... у подножју планине *Гоча* (МЕП, I, 374) // *Гоч* ... село на планини *Гоч* (МЕП, I, 435). Па ипак и овде, као и у напред описаним синтагмама са другим номенклатурним терминима, у недеклинiranом облику се употребљавају пре свега имена од две речи, имена страног порекла, имена која су друкчијег драматичког рода у односу на номенклатурни термин и имена чија би промена могла довести до недоумице о изгледу номинативног облика, исп.: *Врањска Бања*, бања близу *Врања*, ... у подножју планине *Бесна Кобила* (МЕП, I, 371); *Витни Маунт*, највиши врх САД ... на планини *Сијера Невада* (МЕП, I, 352); *Протекле недеље* (19. маја), на подручју планине *Мокра гора* (II., 24. V); *Бољевац*, место и средиште општине у источној Србији, испод планине *Ртањ* (МЕП, I, 225); *Борачко језеро*, мало језеро глацијалног порекла у *Херцеговини*, испод планине *Прењ* (МЕП, I, 228); *Граховска битка* ... на висоравни *Граховац* (МЕП, I, 441); *Арекипа*, град у југоисточном делу *Перуа*, у подножју *вулкана*

¹¹ Статистички однос је следећи: 10 примера или 15,38% са недеклинiranим и 55 примера или 84,62% са деклинiranим именима.

Мисти (МЕП, I, 92); Ка југу Хамерфеста ... долази се до брда *Тивн* (Сек., 343).

14. Географска имена уз термин РЕКА најчешће се употребљавају у деклинираном облику, али није искључена ни могућност употребе у недеклинираном облику.¹²

Сва имена којим се означавају ови географски објекти на територији Југославије по правилу се употребљавају у деклинираном облику, без обзира на то да ли се завршавају на самогласник или сугласник, исп.: Горња Радгона, место и средиште општине у Словенији, на реци *Мури* (МЕП, I, 433); Гружа, предео у Шумадији, у сливу реке *Груже* (МЕП, I, 451); Змијање, предео у Босни ... западно од реке *Врбаса* (МЕП, I, 667); Дервен, дубока клисура реке *Вардара* (МЕП, I, 496); Енергично наступајући, средња колона је избила до *ријеке Скрапежа* (Љуб., 249).

И имена страног порекла често ће бити употребљена у деклинираном облику без обзира на своје морфолошке карактеристике, а нарочито кад означавају велику реку, исп.: Од Куњуруре до реке *Викторије* има око 160 километара (П., 13. II); Веровало се да се налази негде између река *Амазона* и *Оринока* (МЕП, I, 587); Доњец, река у СССР, највећа притока реке *Дона* (МЕП, I, 532).

Мање позната имена и имена састављена од две речи употребити се у недеклинираном облику без обзира на то што се завршавају на -а и што им се граматички род подударе са родом номенклатурног термина, исп.: Гвајакил, главна лука и највећи град јужноамеричке републике Еквадора, на реци *Гваја* (МЕП, I, 397); ... у горњем току реке *Дора Балтеа* (МЕП, I, 292); Градић Јефремов, који се налази на обали реке *Красиваја меча*, био је у оно време типично среско место (Вас., 53).

У недеклинираном облику ће често бити употребљена и имена на сугласник или имена на самогласнике -е, -и, -о, исп.: О реци *Фицморис* и њеном току зна се веома мало (П., 15 II); „Боинг—727“ ... синоћ је завршио полетање у реци *Потомак* (П., 26. IX); Вашингтон ... на левој обали реке *Потомак* (МЕП, I, 304);¹³ ... и пење се уз наглу стрмину реке *Халинг* (Сек., 237); ... која великим делом тече дуж реке *Рио Гранде* (П., 25. II); Саграђен је велики мост преко реке *Замбези* (МЕП, I, 341); ... највећи и најдужи кањон на свету у долини реке *Колорадо* (МЕП, I, 317).

¹² Статистички однос је следећи: 28 примера или 16,19% са недеклинираним и 145 примера или 83,81% са деклинираним именима.

¹³ Употреби недеклинираног облика имена *Потомак* доприноси његова формална идентичност са нашим апелативом *потомак*.

Констатоване околности које одређују употребу деклинираног или недеклинираног облика релативног су карактера, о чему сведочи и чињеница да се у једном истом извору исто име реке употребљава на оба начина, исп.: ... важно пристаниште на обали реке Парагвај (МЕП, I, 108) // ... област у Јужној Америци, између планине Анда и реке Парагваја (МЕП, I, 439); Гвинејски залив, велики залив на западној страни афричког континента, између Гане и ушћа реке Конго (МЕП, I, 400) // Бразавил, главни град Народне Републике Конго на десној обали реке Конга (МЕП, I, 240).

15. Уз термин *ЈЕЗЕРО* географска имена се употребљавају у недеклинираном и деклинираном облику независно од морфолошке структуре,¹⁴ те се једно исто име у истом извору употребљава на оба начина, исп.: ... повезано са Балтичким морем, као и са језером Венер (МЕП, I, 328) // ... велике хидроцентрале, од којих је „Тролкетан“ код језера Венера (МЕП, I, 778); ... на јужном крају језера Ветер у јужној Шведској (МЕП, I, 775) // ... област на југу Шведске, јужно од језера Венера и Ветера (МЕП, I, 778); Железничка пруга до места Кигоме на језеру Тангањика (МЕП, I, 478) // ... независна држава на прелазу из средње у јужну Африку, између Заира, језера Тангањике, Танзаније (МЕП, I, 646).

Па ипак се могу успоставити некакве релативне релације између морфолошких карактеристика имена језера и чешће или ређе употребе у деклинираном односно недеклинираном облику. Наиме, имена на -а чешће ће се употребити у деклинираном, а имена на остале самогласнике и на сугласник у недеклинираном облику, исп.: ... језеро у СССР, југоисточно од језера Оњеге (МЕП, I, 176); ... област на северу Етиопије, око језера Тане (МЕП, I, 63); ... велико пристаниште на обали канала и језера Ири (МЕП, I, 164); ... ми смо се преко Докшице, станице Подевиљ и поред језера Плиса повлачили ка земљоузу између језера Долгоје и Сшо (Вас., 64); ... избије на терен западно од језера Нароч (Вас., 65); ... река у Канади, притока језера Винипег (МЕП, I, 345).

16. Са номенклатурним термином *ГРАД* географска имена се најчешће употребљавају у деклинираном облику.¹⁵

Деклинирају се по правилу сва имена градова на територији Југославије без обзира на морфолошке карактеристике. По-

¹⁴ Статистички однос је следећи: 9 примера или 52,94% са недеклинираним и 8 примера или 47,06% са деклинираним именима.

¹⁵ Статистички однос је следећи: 6 примера или 26,09% са недеклинираним и 17 примера или 73,91% са деклинираним именима.

зната имена страних великих градова, као и она која се завршавају на сугласник такође се по правилу деклинирају, исп.: Горски котар, планински предео у Хрватској, *изнад града Ријеке* (МЕП, I, 433); ... између река Лима и Увца и градова *Пријепоља, Сјенице и Бродарева* (МЕП, I, 748); ... северно и јужно од града *Куманова* (МЕП, I, 622); Гизе, *предграђе града Каира* (МЕП, I, 413); ... *источно од града Краснодара* (МЕП, I, 96); Амбасадор СФРЈ у Колумбији Урош Марковић је у граду *Попаяну* свечано предао три санитарска возила (П., 16. II) ... донета је коначна одлука да се главни удар нанесе јужно од града *Изјума* (Вас., 443).

Али ако имена страног порекла означавају мање познате градове и завршавају се на самогласнике, онда ће бити у недеклинираном облику, те тако не долази до неспоразума око њиховог номинативног облика, исп.: ... југозападно од града *Карлсруе* (МЕП, I, 135); Западно испитчење дуге налазило се нешто источније од *Севска, Риљска и града Суми* (Вас., 413); Подигнут је на месту галско-римског града *Куларо* (МЕП, I, 445); Житељ финског града *Турку* (Вас., 33); Јавата ... од 1963. у саставу града *Кита-Кјушу* (ст. преко 1,1 мил. заједно са градовима *Моџи, Кокура и др.*) (МЕП, I, 746).

17. Уз термин СЕЛО и остале термине којим се означавају мањи настањени географски објекти (*варошица, предграђе, насеље, заселак, место* и сл.) употреба деклинираног или недеклинираног облика зависи у великој мери од морфолошких карактеристика имена, његовог порекла и нарочито од сфере употребе. Може се констатовати веома изражена тенденција ка употреби недеклинираних облика у новинско-публицистичком стилу, пре свега у текстовима дневне штампе.¹⁶

Код изворних имена састављених од једне речи доминира употреба у деклинираном облику, исп.: После је заузимања Пожеге све наше чете су мањим дијелом гониле четнике и избиле у висињу села *Глумча и Пријановића*, и пошто се већ приближавала ноћ, полако су даље наступале ка селу *Добрињу* (Љуб., 252); ... улива се у Саву код села *Босуца* (МЕП, I, 237); У суседном селу *Суботинцу* је налазиште нафтоносних шкриљаца (МЕП, I, 43); Град је изграђен после II светског рата *пored села Велења* (МЕП, I, 308); ... поље у Херцеговини, у области доње Не-

¹⁶ На овакву констатацију упућује чињеница да су имена села у свим примерима из I тома МЕП употребљена у деклинираном облику, а само су уз остале термине нађени малобројни примери недеклинирања имена страног порекла и то из морфолошких разлога. У књизи Н. Љубичића заступљено је апсолутно деклинирање. Највећи број примера недеклиниране употребе нађен је на страницама „Политике“.

ретве, око места Габеле и Чапљине (МЕР, I, 382); Најбројнија борбена група била је у засеоку Татинцу (Јуб., 36).

У недеклинираном облику се најчешће употребљавају имена страног порекла и изворна имена следећих карактеристика: имена састављена од две или више речи, имена pluralia tantum и имена која су истоветна са заједничким именицама,¹⁷ исп.: Оженио се Надеждом Ивановном Соколовом, кћерком црквењака у селу Угљец (Вас., 13); Рођен сам у селу Нова Гољчица (Вас., 13); Дахау, први и један од највећих хитлеровских концентрационих логора за антифашисте... два км од места Дахау (МЕР, I, 479); Најлепши део тога морскога пута прошли смо од варошице Бобе (Сек., 324); Било је то неопходно јер плима потискује морску воду кроз широко ушће Викторије чак до насеља Тимбер Чик (П., 13. II); У селу Крива Река градиће се погон за производњу чувеног копаоничког сира (П., 25. II); Рођен је у селу Црни Врх код Гламоча (П., 3. III); Ловце кремског села Добановци недавни велики кнег и хладноћа нису изненадили (П., 15. II); ... сачрањен је у свом родном селу Ивановци (П., 6. VI); У првом делу разговора ... говориће о свом досадашњем животном путу, школовању у селу Брлог (П., 29. III); ... рудник магнезита Бела Стена близу места Ушће (МЕР, I, 672).

18. Анализирана грађа и изложени опис савремене језичке праксе дају основа за извођење неких општијих констатација о факторима који детерминишу деклинiranу или недеклинирану употребу географских имена у синтагми са номенклатурним термином. Тачније, могу се резимирати околности и услови у којима су појаве недеклинирања изразитије, мање изражене или скоро занемарљиве. А то конкретно значи да се могу извести одређени закључци о томе у каквом су односу појаве недеклинирања са: (а) природом номенклатурног термина; (б) морфолошким својствима географског имена; (в) лексичким карактеристикама географског имена (г) пореклом географског имена; (д) сфером употребе.

а) Из досадашњег излагања јасно је да недеклинирање географских имена није једнако заступљено са свим номенклатурним терминима. Док је уз термине из области административне поделе недеклинирање скоро апсолутно (в. т. 7), дотле је са

¹⁷ Присуство номенклатурног термина уз имена која су истоветна са апелативима диктирано је потребом да се избегне двосмисленост, нарочито у усменој комуникацији. Тако, на пример, *Нашли су се у ЈАРКУ* може да се схвати: *Нашли су се у јарку/Јарку*. Да не би било неспоразума, у исказ се уводи термин *село*, а конкретно име најчешће задржава неконгруирани номинативни облик, исп.: *Изашли су из села Јарак*; *Скренули су према селу Јарак*; *Опростили су се са селом Јарак*; *Нашли су се у селу Јарак*.

већином осталих термина вероватноћа употребе недеклинираног облика приближно једнака вероватноћи употребе деклинираног облика, а уз термин *град* доминираће употреба деклинираног облика. О томе на свој начин сведоче и примери неједнаке употребе имена уз термин *град* и неки други термин у истом тексту, исп.: река у Канади, притока језера *Винипег* // језеро у Канади, северно од града *Винипега* (МЕП, I, 345); Туча у луци *Лимасол* // ... у приморском граду *Лимасолу* (П., 19. VIII).¹⁸

б) Већа је вероватноћа употребе недеклинираног облика ако се граматички род географског имена не подударе са родом номенклатурног термина (в. т. 9, 10, 11, 13). Такође се чешће употребљавају у недеклинираном облику имена код којих је деклинирање праћено гласовним променама или имена састављена од две речи (в. т. 11, 12, 13, 14, 17).

в) Ако географско име стоји у хомонимном односу са другим именицама, најчешће ће се употребити у недеклинираном облику, а присуство номенклатурног термина у оваквим случајевима по правилу је диктирано потребом да се избегне двосмисленост (в. т. 14, нап. 13 и т. 17, нап. 17). Слично се поступа и са полисемичним географским именима, исп.: Асунсион, главни град *Парагваја*, Јужна Америка, важно пристаниште на обали реке *Парагвај* (МЕП, I, 108).

г) Имена страног порекла знатно чешће се употребљавају у недеклинираном облику него што је то случај са именима географских објеката на територији Југославије. Појаве недеклинирања су нарочито изражене код мање познатих имена јер се на тај начин избегава забуна око њиховог номинативног облика.

д) Недеклинисање или деклинисање географских имена у знатној мери је детерминисано сфером употребе и стилском припадношћу текста. Појаве недеклинирања су чешће у текстовима научног, стручног, стручно-популарног, публицистичког и но-

¹⁸ У прилогу изнетој констатацији о употреби имена уз термин *град* можемо навести и неједнак преводиочев поступак при преводу књиге А. М. Васиљевског. Ради веће јасноће преводилац је географска имена употребљена у оригиналу без номенклатурних термина транспоновео са номенклатурним терминима, али при том имена река даје у недеклинираном, а имена градова у деклинираном облику, исп.: С осени 1915 года и вплоть до весны 1916 года эта армия располагалась на позиции от Латача у Днестра до Бояна на *Пруте* → Од јесени 1915. до пролећа 1916. године та Армија је поседала положаје од Латача на *реци Дњестар* до Бояна на *реци Прут* (Вас., 28); ...возлагалась задача нанести предварительный энергичный удар на *Луцк* и далее на Ковель силами 8-й армии из района к северу от *Дубно* → ...стављено је у задатак да нанесе почетни енергичан удар у правцу града *Луцка* и даље према Ковелу, и то снагама 8. армије из рејона северно од града *Дубна* (Вас., 35).

високот карактера, као и у живом усменом комуницирању.¹⁹ У томе се испољава и својеврсна тенденција ка аналитизму, која је присутна не само у српскохрватском већ и у другим словенским језицима.

Богољуб Станковић

¹⁹ На извесне појаве недеклинирања у стручној литератури и неким другим сферама употребе указивано је и раније, в.: И. Павићевић, *О једном случају падежне неконгруенције*, Наш језик, књ. XV н. с., св. 5 (Београд, 1966), стр. 295.